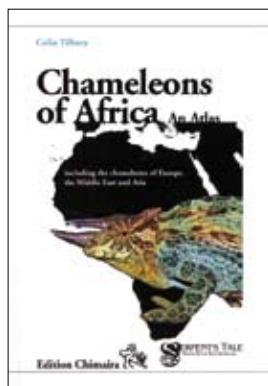

Colin R. Tilbury: **Chameleons of Africa. An Atlas. Including the Chameleons of Europe, the Middle East and Asia.** Edition Chimaira, Frankfurt am Main, 2010, 831 str., 650 kol. zdjęć, cena 98 €, ISBN 978-3-988-73-451-5.

Kameleony przykuwają uwagę niezwykłością budowy i dużymi zdolnościami do zmiany kolorów, nie więc dziwnego, że są chyba najbardziej rozpoznawalną rodziną jaszczurek. Ich ewolucja rozpoczęła się ok. 84 mln lat temu (najstarsze kopalne szczątki *Chamaeleo carolinquarti* z Europy Środkowej datowane są na 26 mln lat), ale gdzie powstały i w jaki sposób się rozprzestrzeniły, nie jest w pełni jasne. Ich obecny areal występowania ogranicza się do Afryki z przyległymi wyspami (Madagaskar, Bioko, Komory, Seszele, Reunion, Pomba, Zanzibar, Sokotra), kilku miejsc w południowej Europie (Półwysep Iberyjski, Sycylia, Malta i Grecja – Samos, Chios, Kreta) oraz do Turcji, Cypru i Bliskiego Wschodu. Jeden gatunek występuje na subkontynencie indyjskim i w Sri Lance. Obecnie istnieją 4 główne rejony największej specjacji tych jaszczurek – Madagaskar (80 gat.), południowa Afryka (25), Tanzania (39 gat.) i Kamerun (16 gat.). Recenzowana monografia poświęcona jest wszystkim gatunkom afrykańskim (poza Madagaskarem i sąsiednimi wyspami) oraz azjatyckim. Kameleony wyróżniają się zygodaktylicznymi stopami i z reguły chwytnym ogonem, co jest przystosowaniem do nadrzewnego trybu życia. Co ciekawe, niektóre wisząc na ogonie są w stanie podciągnąć się i chwycić gałęzi nogami. Takie stopy mają jednak również gatunki żyjące w ściółce, ale wtedy ich ogon nie spełnia roli piątej kończyny. Jaszczurki te charakteryzują się binokularnym widzeniem, a ich oczy poruszają się niezależnie. Język przekracza czasem długość całego kameleona, dzięki czemu zwierzę dosięga ofiarę znajdującą się nawet w znacznej odległości. Co więcej, może ona być sporych rozmiarów, np. 100 g osobnik potrafi wciągnąć językiem do paszczy i połknąć zdobycz 43 g! Słynna zmiana barwy kameleonów związana jest przede wszystkim z ich stanem emocjonalnym, stanowi też znakomity kamuflaż. Kameleony są zarówno jajorodne, jak i żyworodne.

Książka Tilburiego jest obecnie najobszerniejszą i najdokładniejszą monografią poświęconą tym gadom. Po krótkim wstępie autor omawia zawłości systematyki kameleonów, która uległa znacznym zmianom w ostatnich latach. Nazwa „kameleon” używana jest czasem również w odniesieniu do innych jaszczurek, szczególnie niektórych

anolisów, czy przedstawicieli rodzajów *Cophotis* i *Calotes*, choć z „właściwymi” kameleonami nie mają nic wspólnego, oprócz pewnych zdolności do zmiany barwy. Następnie zajmuje się morfologią, kariotypem, budową płuc i hemipenisów. Kolejna część książki poświęcona jest zoogeografii kameleonów. Spośród gatunków afrykańskich (bez tych występujących na wyspach okalających kontynent) jedynie 32% przystosowało się do warunków pozaleśnych. Siedliska, w których występują te gady pokazane są na 38 kolorowych zdjęciach. W kolejnej części autor wylicza niebezpieczeństwa czyhające na kameleony (wycinanie lasów, pożary, drapieżniki) oraz opisuje jak kameleony są przystosowane do stawiania czoła niebezpieczeństwom. W dalszej części książki skupia się na mitach i legendach, które powstały w wielu krajach na ich temat. Spora część tekstu poświęcona jest biologii kameleonów, począwszy od anatomii i fizjologii. Tu omówione jest poruszanie się, wzrok, język, zmiana kolorów, termoregulacja, linienie, rozród oraz anatomiczne przystosowania (budowa stóp, skóry itp.). Najobszerniejszą część stanowi przegląd systematyczny kameleonów. Autor omówił 120 gatunków z 6 rodzajów: *Rhampholeon* (14), *Rieppeleon* (3), *Bradypodion* (17), *Kinyongia* (17), *Nadzikambia* (1), *Chamaeleo* (14) oraz *Trioceros* (36). Warto wspomnieć, że po ukazaniu się książki odkryto drugi gatunek z rodzaju *Nadzikambia* *N. baylissi*. Na każdy opis składają się nazwa lokalna danego kameleona, etymologia nazwy łacińskiej, informacje o morfologii, ubarwieniu, dymorfizmie płciowym, wyglądzie hemipenisów, co jest cechą systematyczną oraz kariotypie, jeżeli jest znany. Zamieszczone są też uwagi o systematyce, biologii, siedlisku, zasięgu występowania. Uzupełnieniem są kolorowe mapy, klucze do oznaczania gatunków oraz czarno-białe rysunki głów poszczególnych kameleonów. Książkę kończą dodatki – akronimy muzeów i kolekcji użyte w tekście, lista kameleonów w poszczególnych państwach, zestaw wszystkich nazw łacińskich kameleonów, w tym obecnie obowiązujących oraz synonimy, spis afrykańskich nazw etnicznych kameleonów w poszczególnych krajach, słownik terminów technicznych, użytych w tekście oraz bibliografia.

Książka została wydana bardzo starannie, znalazłem tylko jeden błąd – na str. 81 w podpisie pozostała stara nazwa *Rhampholeon brevicaudatus* zamiast nowej *Rieppeleon*. Zdjęcia, w dużej mierze wykonane przez autora, są w większości dobrej jakości i przedstawiają te gady najczęściej w warunkach naturalnych. W wyjątkowych przypadkach pokazane są osobniki zakonserwowane. Chociaż nie ma indeksu szybkie znalezienie konkretnego gatunku nie nastręcza kłopotu.

Colin Tilbury jest południowo-afrykańskim lekarzem, ale jego pasją od 30 lat są kameleony. W ich poszukiwaniu przejechał Afrykę wzdłuż i w szerz. Jest współautorem opisu 13 nowych gatunków i 3 nowych rodzajów. *Atlas of African Chameleons* stanowi więc uwieńczenie tego zainteresowania.

Książkę można polecić nie tylko profesjonalnym herpetologom, ale również innym zoologom oraz szczególnie miłośnikom przyrody afrykańskiej.

Piotr Sura